

Valkó Vivien¹ – Anel A. Kireyeva² – Dr. Karácsony Péter³

A magyar kis- és középvállalkozások innovációs tevékenységeinek elemzése

ÖSSZEFOGLALÁS

A kutatás célja volt megvizsgálni a hazai kis- és középvállalkozások innovációs tevékenységét. A kérdőíves felmérés eredményei alapján megállapítható, hogy a vállalatok innovációs politikájára a versenytársakon kívül az ügyfélkör is jelentős hatással van. A menedzsmentet érintő innovatív változások a munkaerő-gazdálkodásban és a szervezeti struktúrában nyilvánulnak meg leginkább. A vállalatok kapcsolati tőkéjét az új partnerek bevonása és stratégiai szövetségek kialakítása növeli. A marketing és minőségbiztosítások tekintetében alkalmazott innovációk alapja az ügyfélközpontúságon túl a munkavállalók elégedettségének biztosítása. Továbbá az innovációs tevékenység kulcsa a vállalat belüli és kívüli hatékony tudástranszfer. A hipotézisvizsgálat alapján megállapítást nyert, hogy a vizsgált vállalatok eltérő módon tekintenek innovációs tevékenységükre a jövőt illetően, ugyanakkor a vállalatok kicsivel több, mint fele innováció-vezérelt szervezetként definiálja magát.

Kulcsszavak: innováció, versenyképesség, tudástranszfer, vállalat, menedzsment

Jel-kódok: O12 O30, O36

BEVEZETÉS

A hazai kis- és középvállalkozások (kkv-k) innovációs tevékenységének támogatása gazdasági és társadalmi szempontból is stratégiai jelentőségű. A kkv-k innováció révén képesek alkalmazkodni a globális kihívásokhoz, új munkahelyeket teremteni, ezáltal a foglalkoztatási arányt növelni és hozzájárulni a nemzetgazdasághoz. Az innováció a vállalatok hatékonyságának és fejlődésének fő mozgatórugójának tekinthető, függetlenül attól, hogy új termék gyártásáról, folyamat beépítéséről vagy szolgáltatásnyújtásról van szó (Hassan et al., 2024; Raji et al., 2024). A szervezeti innováció új vezetési módszerek bevezetését, valamint a belső működés megreformálását jelenti (Anzules-Falcunes & Novillo-Villegas, 2023). Az innováció célja a meglévő tudás bővítése és a fenntartható fejlődés elérése. Szoboszlai (2024) szerint az innováció-vezérelt működés egyre inkább felértékelődik, ugyanakkor a hazai kkv-k mérsékelt innovátori szerepkörben vannak. A hazai innováció-vezérelt vállalatok leginkább mérnöki, természettudományi, kutatási és fejlesztési (K+F), gyógyszeripari, informatikai, biotechnológiai területeken működnek. Egy vállalat akkor képes túlélni, ha legalább bizonyos területeken változtatásokat, újításokat tud alkalmazni, többek között a folyamatok,

termékek, üzleti modellek, technológiák tekintetében (Sari et al., 2023). A vállalat belüli innovációk, akárcsak a technológiai korszerűsítések nemcsak a munkavállalók, de a fogyasztók elvárásaira is hatással vannak. Ebből kifolyólag a vezetés stílusa és magatartása fontos tényező az innováció kezelésének, bevezetésének és fogadtatásának megértésében. Az innováció nemcsak egy eszköz vagy módszer a piaci rugalmasság és versenyelőny megszerzésére, hanem gazdasági, társadalmi és környezeti értéket teremtő funkciót is jelent (Avelar et al., 2024). A kkv-k innovációja gyakran nem a nagy, forradalmi változásokra összpontosít, hanem inkább az üzleti működés folyamatos javítására, és a vevői igények gyorsabb kielégítésére. A kkv-k innovációja olyan fejlesztéseket, újításokat jelent, amelyek célja a versenyképesség növelése és a piaci pozíció megerősítése. Ugyanakkor sokkal inkább sebezhetőek is, az újonnan jelentkező technológiák bonyolultsága és bizonytalan alkalmazása miatt (Battistella et al., 2023; Carrasco-Carvajal et al., 2023).

A kutatás célja volt megvizsgálni, iparági besorolástól függetlenül a hazai kis- és középvállalkozások innovációs tevékenységét.

SZAKIRODALMI KITEKINTÉS

A kkv-k hangsúlyos szerepet töltenek be a gazdaságok fejlődésében, ami innovációs tevékenységüknek is köszönhető (Li et al., 2023). Fontos azonban kiemelni, hogy méretükből adódóan jelentős erőforráshiánnyal és korlátokkal küzdenek, ami hatással lehet innovációs politikájukra is. Sok esetben erre a problémára reagálva, megoldásként a szervezetközi együttműködéseket tekintik, ahelyett, hogy belső K+F tevékenységeikre támaszkodva mozdítanák elő innovációs tevékenységüket. A kkv-k esetében a vezető jelentős szerepet tölt be az innováció előmozdításában. A vezető részéről fontos, hogy vállalja döntéseiért a felelősséget és egyben a kockázatot is, hasznosítsa a kínálókozó lehetőségeket, kiterjedt szakmai hozzáértéssel és kapcsolati hálójával rendelkezzen. Gumusluoğlu és İlsev (2009), illetve Paulsen et al. (2009) arra a következtetésre jutott, hogy a vezetési stílus jelentős hatást gyakorol a vállalati innovációs politikára. Az átalakuló vezetés, az etikus és felelős vezetés pozitív hatással, míg az autokrata vezetési stílus negatív hatással van a vállalati innovációra. Az átalakuló vezetés hosszú távú célokat, víziót és lojalitást biztosít a vállalat számára, azáltal, hogy a munkavállalók bizalmát erősíti, kreativitásra ösztönzi őket, mindezt úgy, hogy közben az innováció iránti hajlandóság is erősödik (Zhu & Huang, 2023). Továbbá az innovációs tevékenység fokozása érdekében fontos a partnerkapcsolatok minősége és sokszínűsége, az együttműködés megfelelő menedzselése (Audretsch & Guenther, 2023). Agustina és Arganata (2023) eredményei szerint a vállalatok közötti együttműködés szignifikáns hatással van innovációs teljesítményükre, továbbá a tudásmenedzsment és vállalkozói orientáció közvetlen módon befolyásolja a vállalatok innovációs tevékenységét. Az innováció jelentős mértékben függ a tudásmegosztástól, illet-

¹ Valkó Vivien egyetemi tanársegéd, Károli Gáspár Református Egyetem, Gazdaságtudományi, Egészségtudományi és Szociális Kar, Gazdaság- és Vezetéstudományi Intézet, Üzleti tudományok, Vezetés és Szervezés Tanszék

² Anel A. Kireyeva vezető kutató, Közgazdaságtani Intézet, MES RK, University of International Business, Almati, Kazahsztán

³ Dr. Karácsony Péter egyetemi tanár, Óbudai Egyetem, Keleti Károly Gazdasági Kar, Marketing, Menedzsment és Módszertani Intézet, Budapest

ve a külső környezetből származó tudás hasznosításától. A tudás kulcs tényező az innováció vállalatban belüli ösztönzésében. A vállalatban belüli tudásmenedzsment kiterjed a tudás teremtésére, megosztására, kompetenciák fejlesztésére, valamint az egyéni tudás kialakítására (Scuotto et al., 2024). Napjainkban a hagyományos értelemben vett tudásátadást, felváltotta a nemzetközi alapokon nyugvó és együttműködő közös tudásalkotás. Az innovációs rendszerek globalizálódnak, ami kihívások elé állítja azon gazdaságokat, ahol az innovációs rendszerek hatékonysága elmarad az uniós átlag mögött, köztük Magyarországot is. Az uniós átlagot alapul véve, Magyarország a 25. helyen állt 2020-ban, a 10+ főt foglalkoztató vállalatok mindössze 29,2%-a számított innovatív vállalatnak (Rideg et al., 2023). A hatékonyság másik kulcseleme a minőség biztosítása, éppen ezért az innováció és a teljeskörű minőségirányítási gyakorlatok (Total Quality Management-TQM) között szoros összefüggés mutatható ki (Asad et al., 2023). A külső környezet felé mutatott nyitottságon, a kkv-k befogadó képességén és hajlandóságán is múlik a hatékony innovációs tevékenység. Az újonnan érkező gyakorlatok és eljárások vállalati honosodása növeli és javítja az állami és oktatási intézményekkel való együttműködést (Carrasco-Carvajal et al., 2023). A kkv-k marketing innovációja, olyan újításokra vonatkozik, amely jelentős változásokat idéz elő a terméktervezés, csomagolás, termékelhelyezés, promóció, illetve az árképzés szempontjából. A radikális innováció alapvető különbséget, változást jelent, vagyis új termék vagy új eljárás bevezetését. Az inkrementális innováció a meglévő termékek vagy folyamatok tovább fejlesztésére, kiigazítására irányul (Dwivedi & Pawsey, 2023). Civelek et al. (2023) a kkv-k innovációs képessége és pénzügyi kockázataira vonatkozóan megállapították, hogy az innovációs képesség negatív hatással van a csődre és pénzügyi teljesítményre. Míg az innovatívabb kkv-k kevésbé aggódnak a csődproblémák miatt, alacsonyabb pénzügyi teljesítményt jeleznek, mint kevésbé innovatív társaik. Bár az innovációs képesség negatívan befolyásolja a csődöt és a pénzügyi teljesítményt, nincs jelentős kapcsolata a kkv-k pénzügyi kockázatkezelésével. A vállalatok innovációs tevékenységével kapcsolatban két fő problémát lehet azonosítani, miszerint egyes iparágakban a vállalatok jelentős százaléka innovatívnak tekinthető (pl. elektronika), míg számos iparágban jóval kevesebb lehetőség adódik innovációra. A másik fő probléma a vállalat méretéhez köthető, miszerint a nagyvállalatok sokkal innovatívabbak, mint a kis- és középvállalkozások (Csákné Filep et al., 2023). A kkv-k hatékonysága a vállalatok innovációs képessége és hajlandósága szerint alakul. Az intenzív innovációs hajlandósággal rendelkező vállalatok gyorsan tudnak reagálni a piaci lehetőségekre és a külső környezet változásaira (Iqbal et al., 2023). Annak ellenére, hogy a gazdaságok több, mint 90%-át kkv-k alkotják, e vállalatokra csekély mértékben jellemző strukturált és jól kiépített innovációs politika. Ennek okán a kkv-k fejlődése stagnál, fokozatosan elveszítik versenyképességüket a piacon. Az innováció konkrét, mérhető és releváns célkitűzéseket ad a vállalatnak, valamint aktivizálja a munkaközösségen belüli kreativitást (Chen et al., 2023). A változások időben, példának okán, a koronavírus-járvány idején, az innovációs képesség a vállalatok túlélési ösztöneit és mechanizmusait tükrözte. Az innovációhoz ragaszkodó vállalatok mintegy 30%-kal felülkerekedhetnek versenytársaikon, sokkal jobb piaci és pénzügyi teljesítményt tudnak elérni. A termékekben, szolgáltatásokban, folyamatokban, menedzsmentben, munkavállalók hozzáállásában bekövetkező pozitív változások az in-

nováció hatékony előmozdításában jelentős szerepet játszanak. A munkaerőállomány képzése és bevonása az innovációba növeli a dolgozók elkötelezettségét és teljesítőképességét (Rubio-Andrés et al., 2023). A szakirodalom feldolgozását követően jelen kutatásban az alábbi hipotézis került megfogalmazásra:

H0: A hazai kkv-k jelenlegi és jövőbeli innovációs tevékenysége között nincs különbség.

H1: A hazai kkv-k jelenlegi és jövőbeli innovációs tevékenysége között szignifikáns különbség mutatható ki.

MÓDSZER

A kutatás célja volt iparági besorolástól függetlenül, a hazai kis- és középvállalkozások innovációs tevékenységének elemzése. A kutatásban a deduktív logikát követve, a feldolgozott szakirodalom alapján egy hipotézist fogalmaztunk meg, melynek érvényességét a primer kutatás során begyűjtött adatok statisztikai tesztelésével elemeztük. A primer kutatás kapcsán kvantitatív kutatási módszer, azon belül kérdőíves felmérés került alkalmazásra. A kérdőívet elektronikusan osztottuk meg a felmérésben részt vett vállalati vezetők között. Az adatgyűjtés kapcsán biztosítottuk a válaszadók anonimitását. A kérdőív összesen 26 kérdést tartalmazott. A válaszadók a skála típusú kérdések kapcsán hétfokozatú Likert-skálán jelölhették válaszukat, ahol 1-elenyésző mértékben és 7-teljes mértékben opciókat jelentette. Az adatgyűjtésre 2023 és 2024 között került sor. Az adatok elemzését és a hipotézis tesztelését az IBM SPSS Statistics 23 segítségével végeztük. A normalitásteszt kigenerálását követően megállapítottuk, hogy az adatok nem normális eloszlásból származnak, ezért nem paraméteres statisztikai próbával vizsgáltuk a hipotézis érvényességét. A hipotézis tesztelésére Wilcoxon-féle rangpróbát alkalmaztunk, amely ugyanazon adatbázisból származó változók időbeli összehasonlítására, a köztük lévő különbségek kimutatására alkalmas. A statisztikai próba elvégzése előtt, megvizsgáltuk, hogy eleget teszünk-e a szükséges feltételeknek:

- ordinális vagy folytonos mérési szintű skálán mért változók esetében alkalmazható
- mindkét változó kapcsán ugyanazon alanyok vettek részt a kutatásban, vagyis
- egymintából származnak
- a különbségek eloszlása szimmetrikus

1. Táblázat: A vállalatok besorolása foglalkoztatás szerinti méret és ipari ágazat alapján

Foglalkoztatás szerinti méret	Mikrovállalkozás <10 fő	364	26,3%
	Kisvállalkozás <50 fő	478	34,5%
	Középvállalkozás <250 fő	543	39,2%
Ipari ágazat	Igazságszolgáltatás	19	1,4%
	Közszolgáltatás	42	3,0%
	Egészségügy	67	4,8%
	Oktatás	68	4,9%
	Egyéb	87	6,4%
	Mezőgazdaság	104	7,5%
	Logisztika	121	8,7%
	Építőipar	170	12,3%
	Turizmus és vendéglátás	197	14,2%
	Kis-, és nagykereskedelem	241	17,4%
	Termelés	269	19,4%
	Teljes	1385	100,0%

Forrás: Kérdőíves felmérés alapján (2023-2024), saját szerkesztés

Vizsgált változóink mindhárom feltételnek megfeleltek, így a statisztikai próbát el tudtuk végezni, amit a kutatás eredményeit követően részletesen elemeztünk és a 3. Táblázat segítségével bemutattunk.

Az 1. Táblázat az empirikus kutatásban részt vett vállalatok méret és ipari ágazat szerinti besorolását mutatja be. A foglalkoztatás szerinti vállalatméret alapján három csoportot különítettünk el, miszerint a kutatásban 39,2%-ban középvállalkozások, 34,5%-ban kisvállalkozások és 26,3%-ban mikro vállalkozások vettek részt. Az ágazati besorolás alapján a vállalatok 19,4%-a termelés, 17,4%-a kis-, és nagykereskedelem, 14,2%-a turizmus és vendéglátás, 12,3%-a építőipar ágazatokban működik. A táblázatban feltüntetett többi ágazat 10% alatti arányban jelent meg.

EREDMÉNYEK

Továbbiakban a kérdőíves felmérés során kapott legfontosabb eredmények kerülnek bemutatásra. A 2. Táblázat a vállalatok innovációs tevékenységét leggyakrabban befolyásoló tényezőit mutatja be. A vállalatok innovációs politikáját 24,8%-ban a versenytársak által alkalmazott innováció és 22,7%-ban az ügyfelek új termék és szolgáltatás általi igénye befolyásolja. A vállalatok menedzsment innovációját 23,5%-ban a munkaerő-gazdálkodásban és szervezeti felépítésben alkalmazott újítások, valamint 22,2%-ban termelési, logisztikai és disztribúciós folyamatokban alkalmazott fejlesztések határozták meg. A vállalatok szervezetközi kapcsolatait 22,2%-ban a beszállítókkal, illetve 20,2%-ban szakértőkkel, tanácsadókkal, K+F központokkal, felsőoktatási intézményekkel kialakított új stratégiai együttműködések határozták meg. A vállalatok marketing innovációs tevékenységét 22,3%-ban tartós és hatékony ügyfélkapcsolat kialakítása és

folyamatos kezelése határozta meg, valamint 21,4%-ban a vásárlói igények és preferenciák folyamatos követése. A vállalatok minőségbiztosítási és ellenőrzési politikáját 30,1%-ban az ügyfélközponúság és elégedettségre való törekvés garantálta, illetve 25,2%-ban a munkavállalók igényeinek való megfelelés. A vállalatok tudásmenedzsmentjét 26,2%-ban a meglévő információk új tudássá való alakítására képesség, valamint 25,3%-ban a meglévő tudás és új információk, tudás integrációja biztosította.

A kapott eredmények szerint vállalatok 51,8%-a aktív vállalatnak tekinti magát, vagyis a vállalat alkalmazott innovációt és a közeljövőben is tervez alkalmazni. A vállalatok 18,8%-a passzív optimistának tekinti magát, vagyis a vállalatban még nem volt korábban innováció, de a közeljövőben tervez alkalmazni. A vállalatok 15,2%-a regresszív, visszavonuló vállalatnak tekinti magát, vagyis a vállalatban korábban már volt innováció, de a közeljövőben nem tervez alkalmazni. A vállalatok 11,1%-a közömbös vállalatnak tekinti magát, vagyis a vállalatban korábban nem volt innováció és a közeljövőben sem tervezett alkalmazni innovációt.

A 3. Táblázat a H0 alternatív hipotézis és hozzátartozó H1 hipotézis kapcsán mutatja be a statisztikai próba eredményét. A táblázat a vállalatok jelenleg folytatott innovációs tevékenysége és jövőben folytatni kívánt innovációs tevékenysége közti különbséget rangok segítségével mutatja be. Jelenleg innovációs tevékenységet folytató 98 vállalat esetében megállapítható, hogy alacsonyabb a hajlandóság a jövőben folytatott innovációs tevékenység iránt. Jelenleg innovációs tevékenységet folytató 368 vállalat esetében megállapítható, hogy magasabb a hajlandóság a jövőben folytatott innovációs tevékenység iránt. 917 vállalat esetében megállapítható, hogy hajlandóságuk stagnál, vagyis

2. Táblázat: A vállalatok innovációs tevékenységét leggyakrabban befolyásoló tényezők

		Leggyakrabban megjelölt skálaérték	Gyakoriság	Százalék
A vállalat innovációs politikája	A vállalat fő versenytársai innovációt alkalmaznak	5	343	24,8%
	Az ügyfelek új termék-, vagy szolgáltatás létrehozását követelik meg.	5	315	22,7%
A vállalat menedzsment innovációja	A vállalat az elmúlt években újításokat vezetett be a munkaerő-gazdálkodásban és a szervezeti felépítésben.	5	325	23,5%
	Az elmúlt években a vállalat új innovációkat és fejlesztéseket vezetett be a termelési, logisztikai vagy disztribúciós folyamatokban.	5	307	22,2%
A vállalat szervezetközi kapcsolatai	A vállalat új együttműködési stratégiát alakít ki a beszállítókkal, a működési hatékonyság és új technológiai fejlesztések érdekében.	4	308	22,2%
	A vállalat új együttműködési stratégiát alakít ki a szakértőkkel, tanácsadókkal, K+F központokkal, felsőoktatási intézményekkel az innovációk kiaknázása érdekében.	4	280	20,2%
A vállalat marketing innovációs tevékenysége	A vállalat tartós és hatékony ügyfélkapcsolatokat hoz létre és folyamatosan kezeli kialakított kapcsolatait.	5	309	22,3%
	A vállalat előre jelzi és folyamatosan figyelemmel tartja a vásárlói igények és preferenciák változását.	5	297	21,4%
A vállalat minőségbiztosítási és ellenőrzési politikája	Ügyfélközponúság és elégedettségre való törekvés	7	417	30,1%
	Munkavállalók igényeinek való megfelelés	5	349	25,2%
A vállalat tudásmenedzsmentje	A vállalat hatékonyan képes a meglévő információkat új tudássá alakítani	5	363	26,2%
	A vállalat sikeresen tudja integrálni a meglévő tudást az új információkkal és a megszerzett tudással	5	351	25,3%

Forrás: Kérdőíves felmérés alapján (2023-2024), saját szerkesztés

3. Táblázat: Hipotézisvizsgálat Wilcoxon rangpróba alapján

		N	Mean Rank	Sum of Ranks
Jelenleg folytatott innovációs tevékenység	Negative Ranks	98 ^a	243,70	23883,00
	Positive Ranks	368 ^b	230,78	84928,00
	Ties	917 ^c		
Jövőben folytatni kívánt innovációs tevékenység	Total	1383		
^a Jelenleg folytatott innovációs tevékenység > Jövőben folytatni kívánt innovációs tevékenység				
^b Jelenleg folytatott innovációs tevékenység < Jövőben folytatni kívánt innovációs tevékenység				
^c Jelenleg folytatott innovációs tevékenység = Jövőben folytatni kívánt innovációs tevékenység				
Z			11,893	
Asymp. Sig. (2-tailed)			.000	

Forrás: Kérdőíves felmérés alapján (2024), saját szerkesztés, IBM SPSS Statistics 23

változatlan. A szignifikanciaszint, azaz $p = 0,000$, vagyis eleget tesz a $p < 0,005$ feltételnek, így megállapítható, hogy a vizsgált változók között szignifikáns különbség van. Összességében a Wilcoxon rangpróba alapján elmondható, hogy ($Z = 11,893$; $p = 0,000$) érték mellett, a vállalatok között jelentős különbség van az innovációs tevékenység jövőbeli alkalmazását illetően. A nullhipotézist elutasítottuk és a H_1 hipotézis érvényességét igazoltuk.

KÖVETKEZTETÉSEK

A kkv-k gazdaságban betöltött relevanciája megkérdőjelezhetetlen, ennek ellenére a hazai kkv-k innovációs tevékenysége és innovációhoz való hozzáállása eltérő képet mutat. A kutatásban nagy mintaelemszámmal dolgoztunk, összesen $N = 1385$ hazai kkv vett részt a felmérésben. A szakirodalom alapján a hazai innováció-vezérelt vállalatok döntő többsége mérnöki, természettudományi, kutatás és fejlesztési (K+F), gyógyszeripari, informatikai, biotechnológiai és hasonló területeken működnek. Kutatási eredményeink alapján megállapítottuk, hogy a vállalatok 19,4%-a termeléssel foglalkozik, valamint 17,4%-a kereskedelemmel érdeklődik. A vállalatok innovációs politikájára a versenytársak mellett, az ügyfelek elvárásai is jelentős mértékben hatással vannak. A vállalatokban alkalmazott vezetési technikák újszerűsége a munkaerő-gazdálkodásban és szervezeti felépítés megreformálásban mutatkozik meg. Továbbá az innováció a szervezetközi kapcsolatok bővítésében is megnyilvánul, ami új stratégiai szövetségek és partnerek bevonását jelenti, többek között új beszállítókkal, szakértőkkel, tanácsadókkal, illetve felsőoktatási intézményekkel. A vállalatok marketing innovációja a változó fogyasztói igények folyamatos nyomon követésén és kielégítésén alapul. A minőségbiztosítási és ellenőrzési politika tekintetében az innováció alapja az ügyfélközpontúság és elégedettségre való törekvés mellett, a munkaerőállomány igényeinek való megfelelés is. A vállalatok hatékonyan tudják integrálni az újonnan jelentkező tudást a már meglévő információkkal. A hipotézisvizsgálat során megállapítást nyert, hogy a vállalatok eltérő mértékben értékelik jövőbeli innovációs tevékenységüket, annak ellenére, hogy a vállalatok kicsivel több mint fele, 51,8%-a jelenleg aktív innovációs tevékenységet folytat és innováció-vezérelt szervezetként tekint magára.

IRODALMI FELDOLGOZÁS

AGUSTINA, T. S. & ARGANATA, M. E. P. (2023): Determining Factors in SMEs Innovation Performance: An Empirical Study in Indonesia. *INOBI: Jurnal Inovasi Bisnis Dan Manajemen Indonesia*, 6 (2), pp. 149–162.

ANZULES-FALCONES, W. & NOVILLO-VILLEGAS, S. (2023): Innovation capacity, entrepreneurial orientation, and flexibility: an analysis from industrial SMEs in Ecuador. *Sustainability*, 15(13), pp. 10321. <https://doi.org/10.3390/su151310321>

ASAD, M. – ASIF, M. U. – SULAIMAN, M. A. B. A. – SATAR, M. S. & ALARIFI, G. (2023): Open innovation: the missing nexus between entrepreneurial orientation, total quality management, and performance of SMEs. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*, 12(1), pp. 79. <https://doi.org/10.1186/s13731-023-00335-7>

AUDRETSCH, D. B. & GUENTHER, C. (2023): SME research: SMEs' internationalization and collaborative innovation as two central topics in the field. *Journal of Business Economics*, 93(6), pp. 1213–1229. <https://doi.org/10.1007/s11573-023-01152-w>

AVELAR, S. – BORGES-TIAGO, T. – ALMEIDA, A. & TIAGO, F. (2024): Confluence of sustainable entrepreneurship, innovation, and digitalization in SMEs. *Journal of Business Research*, 170, pp. 114346. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2023.114346>

BATTISTELLA, C. – FERRARO, G. & PESSOT, E. (2023): Technology transfer services impacts on open innovation capabilities of SMEs. *Technological Forecasting and Social Change*, 196, pp. 122875. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2023.122875>

CARRASCO-CARVAJAL, O. – CASTILLO-VERGARA, M. & GARCÍA-PÉREZ-DE-LEMA, D. (2023): Measuring open innovation in SMEs: an overview of current research. *Review of Managerial Science*, 17(2), pp. 397–442. DOI:10.1007/s11846-022-00533-9

CARRASCO-CARVAJAL, O. – GARCÍA-PÉREZ-DE-LEMA, D. & CASTILLO-VERGARA, M. (2023): Impact of innovation strategy, absorptive capacity, and open innovation on SME performance: A Chilean case study. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, 9(2), pp. 100065. <https://doi.org/10.1016/j.joitmc.2023.100065>

CHEN, H. – AMOAKO, T. – QUANSAH, C. E. DANSO, S. A. & JIDDA, D. J. (2023): Assessment of the impact of management commitment and supply chain integration on SMEs' innovation performance: Moderation role of government support. *Heliyon*, 9(5), pp. e15914. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e15914>

CIVELEK, M. – KRAJČÍK, V. & FIALOVA, V. (2023): The impacts of innovative and competitive abilities of SMEs on their different financial risk concerns: System approach. *Oeconomia Copernicana*, 14(1), pp. 327–354. doi: 10.24136/oc.2023.009

CSÁKNÉ FILEP, J. – RADÁCSI, L. & SZENNAY, Á. (2023): Comparing the innovation and export performance of Hun-

- garian family and non-family enterprises: experiences drawn from empirical surveys. *Administrative Sciences*, 13(6), pp.146. <https://doi.org/10.3390/admsci13060146>
- GUMUSLUOĞLU, L. & ILSEV, A. (2009): Transformational leadership and organizational innovation: The roles of internal and external support for innovation. *Journal of Product Innovation Management*, 26(3), pp. 264-277
- DWIVEDI, A. & PAWSEY, N. (2023): Examining the drivers of marketing innovation in SMEs. *Journal of Business Research*, 155, pp. 113409. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2022.113409>
- HASSAN, S. S. – MEISNER, K. – KRAUSE, K. – BZHALAVA, L. & MOOG, P. (2024): Is digitalization a source of innovation? Exploring the role of digital diffusion in SME innovation performance. *Small Business Economics*, 62(4), pp. 1469-1491. <https://doi.org/10.1007/s11187-023-00826-7>
- IQBAL, M. – YANUARNI, E. – MAWARDI, M. K. & ASTUTI, E. S. (2023): Linking knowledge management to tourism business of SMEs in aftermath of disaster: Implications for open innovation. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, 9(2), pp. 100054. <https://doi.org/10.1016/j.joitmc.2023.100054>
- LI, H. – LU, Z. & YIN, Q. (2023): The development of Fintech and SME innovation: Empirical evidence from China. *Sustainability*, 15(3), pp. 2541. <https://doi.org/10.3390/su15032541>
- PAULSEN, N. – MALDONADO, D. – CALLAN, V. J. & AYOKO, O. (2009): Charismatic leadership, change and innovation in an R&D organization. *Journal of Organizational Change Management*, 22(5), pp. 511-523. doi:Doi 10.1108/09534810910983479
- RAJI, M. A. – OLODO, H. B. – OKE, T. T. – ADDY, W. A. – OFODILE, O. C. & OYEWOLE, A. T. (2024): The digital transformation of SMES: a comparative review between the USA and Africa. *International Journal of Management & Entrepreneurship Research*, 6(3), pp. 737-751. DOI: 10.51594/ijmer.v6i3.884
- RIDEG, A. – SZERB, L. & VARGA, A. R. (2023): The role of intellectual capital on innovation: Evidence from Hungarian SMEs. *Tec Empresarial*, 17 (2), pp. 1-19. <http://dx.doi.org/10.18845/te.v17i2.6695>
- RUBIO-ANDRÉS, M. – DEL MAR RAMOS-GONZÁLEZ, M. – SASTRE-CASTILLO, M. Á. & GUTIÉRREZ-BRONCANO, S. (2023): Stakeholder pressure and innovation capacity of SMEs in the COVID-19 pandemic: Mediating and multigroup analysis. *Technological Forecasting and Social Change*, 190, pp. 122432. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2023.122432>
- SARI, D. – KUSUMA, B. A. – SIHOTANG, J. & FEBRIANTI, T. (2023): The role of entrepreneurial marketing & innovation capability in the performance of SMEs during covid-19 pandemic: Evidence of MSMEs in West Java. *Cogent Business & Management*, 10(1), pp. 2194091. DOI: 10.1080/23311975.2023.2194091
- SCUOTTO, V. – ALFIERO, S. – CUOMO, M. T. & MONGE, F. (2024): Knowledge management and technological innovation in family SMEs context. *Journal of Knowledge Management*, 28(3), pp. 789-798. ISSN 1367-3270
- SZOBOSZLAI, MIHÁLY (2024): Spatial Distribution of Hungarian Innovation-Driven Enterprises. *Financial and Economic Review*, 23(3), pp.18-42. DOI: <https://doi.org/10.3389/FER.23.3.18>
- ZHU, J. & HUANG, F. (2023): Transformational leadership, organizational innovation, and ESG performance: Evidence from SMEs in China. *Sustainability*, 15(7), pp. 5756. <https://doi.org/10.3390/su15075756>